

شاخص های خانواده مطلوب از دیدگاه اسلام

www.ketab.ir

قاسم ابراهیمی پور

با همکاری جمعی از نویسندگان

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۹

این پژوهش با حمایت مالی مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری در سال ۱۳۹۲ در مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی* و با همکاری مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی قدر به انجام رسیده است.

سرشناسه	: ابراهیمی پور، قاسم، ۱۳۵۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: شاخص‌های خانواده مطلوب از دیدگاه اسلام/ مؤلف قاسم ابراهیمی پور، با همکاری محمدعارف محبی... (و دیگران).
مشخصات نشر	: قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۷۳۶ ص.
فروست	: : مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی؛ ۱۱۹۴. جامعه‌شناسی؛ ۳۹.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۱-۹۶۷-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا.
یادداشت	: با همکاری محمدعارف محبی، یوسف بهادری، علیرضا حمزه‌زاده، مهدی سلطانی، مهدی عباسی، محمداسحاق عارفی.
یادداشت	: کتاب حاضر نخستین بار تحت عنوان «شاخص‌های خانواده مطلوب از دیدگاه متون دینی» در سال ۱۳۹۱ توسط نشر ادیان منتشر شده است.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۷۰۳.
عنوان دیگر	: شاخص‌های خانواده مطلوب از دیدگاه متون دینی.
موضوع	: خانواده‌ها — جنبه‌های مذهبی — اسلام.
موضوع	: Families -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: زناشویی (اسلام).
موضوع	: Marriage -- Religious aspects -- Islam
شناسه افزوده	: محبی، محمدعارف.
ردمبندی کنگره	: ۱۲ش/الف/۱۷/BP۳۳۰
ردمبندی دیویی	: ۴۸۳/۱/۲۹۷
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۴۵۶۰۶۹۰

شماره ردیف ۱۱۹۴
شماره موضوعی جامعه‌شناسی-۳۹
۱۳۹۴-۳۹

■ شاخص‌های خانواده مطلوب از دیدگاه اسلام

- مؤلف: قاسم ابراهیمی پور با همکاری محمدعارف محبی، یوسف بهادری، علیرضا حمزه‌زاده، مهدی سلطانی، مهدی عباسی، محمد اسحاق عارفی
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *
- چاپ: احسان
- نوبت چاپ و تاریخ چاپ: اول، تابستان ۹۹
- قیمت: ۱۰۴۰۰۰ تومان

-
- دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۲۸
 - تلفن و نمابر: ۰۲۵-۲۷۷۴۲۳۲۶
 - شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیرى جلود، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲
 - تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱
 - شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
 - تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۱-۹۶۷-۵

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست

۲۱	پیش‌گفتار.....
۲۵	پیش‌درآمد.....

کلیات / ۲۵

۳۷	مقدمه.....
۴۰	تعریف مفاهیم.....
۴۱	تعریف شاخص.....
۴۴	تعریف خانواده.....
۴۹	فلسفه ازدواج.....
۵۳	قدامت ازدواج.....
۵۶	منزلت فرد متأهل و مجرد.....

بخش اول: شاخص‌های ازدواج / ۵۹

فصل اول: کفو بودن

۶۱	مقدمه.....
۶۲	ماهیت هم‌کفو بودن.....
۶۳	ابعاد هم‌کفو بودن.....
۶۴	الف) هم‌کفو بودن دینی.....

۶ ■ شاخص‌های خانواده مطلوب از دیدگاه اسلام

۱. هم‌کفو بودن اعتقادی ۶۶
۲. هم‌کفو بودن عبادی و اخلاقی ۶۷
۳. عفت ۷۲
۴. فاسق نبودن ۷۶
۵. شرب خمر ۷۹
- ب) هم‌کفو بودن اجتماعی ۸۲
۱. هم‌کفو بودن در تحصیلات ۸۴
۲. هم‌کفو بودن فرهنگی ۸۶
۳. هم‌کفو بودن در هوش ۸۷
۴. هم‌کفو بودن در اقتصاد ۸۸
۵. هم‌کفو بودن شغلی ۹۱
- ج) هم‌کفو بودن جسمی ۹۲
۱. هم‌کفو بودن جنسی ۹۲
۲. سلامت جسمی ۹۵
۳. تناسب بدنی ۹۷
۴. زیبایی ۹۸
- نتیجه ۱۰۱

فصل دوم: سن ازدواج / ۱۰۳

- مقدمه ۱۰۵
- سن ازدواج در ایران ۱۰۸
۱. بلوغ جنسی ۱۱۰
۲. قدرت عمل به هنجارهای جایگاه شوهری و بانویی ۱۱۲
- سن ازدواج در سیره معصومین (ع) ۱۱۴

فهرست مطالب ■ ۷

۱۱۷	۳. فلسفه ازدواج
۱۱۹	۴. تحکیم خانواده
۱۲۵	۵. توانایی مالی
۱۲۸	۶. شرایط اجتماعی
۱۲۹	نتیجه گیری

فصل سوم: هزینه ازدواج / ۱۳۱

۱۳۳	مقدمه
۱۳۴	جهیزیه
۱۳۹	مراسم عروسی
۱۴۳	مهریه
۱۴۵	مفهوم شناسی مهریه
۱۴۷	مفاهیم مرتبط
۱۴۷	۱. صداق
۱۴۷	۲. صلقه
۱۴۸	۳. نحله
۱۴۹	۴. فريضه
۱۴۹	۵. آجر
۱۴۹	گذری بر تاریخچه مهریه
۱۵۱	علت تشريع مهریه
۱۵۲	دیدگاه اول: هدیه‌ای واجب از سوی مرد برای زن
۱۵۲	۱. شیخ طوسی
۱۵۴	۲. فخر رازی
۱۵۴	۳. طبرسی

۸ ■ شاخص‌های خانواده مطلوب از دیدگاه اسلام

۱۵۴.....	۴. علامه طباطبائی
۱۵۶.....	۵. شهید مطهری
۱۵۷.....	۶. آیت الله مکارم شیرازی
۱۵۸.....	دیدگاه دوم: عوض بضع و اجر استمتاع
۱۵۸.....	۱. قرطبی
۱۵۹.....	۲. ابن عربی
۱۵۹.....	کارکردهای مهریه
۱۵۹.....	۱. «مهر» پشوانه اقتصادی زن
۱۶۰.....	۲. مهر مکمل سهم الارث زن
۱۶۰.....	۳. مهر، وثیقه ای در برابر حق طلاق
۱۶۳.....	علت وجوب مهر در روایات
۱۶۵.....	تفاوت مهریه در ازدواج دائم و موقت
۱۶۵.....	جمع بندی
۱۶۸.....	کمیت مهریه
۱۶۹.....	مهرالسنه
۱۷۰.....	معادل ریالی مهرالسنه
۱۷۳.....	حداقل مهریه
۱۷۳.....	شرایط مهریه
۱۷۶.....	زمان پرداخت مهریه
۱۷۷.....	نتیجه

بخش دوم: شاخص‌های ساختاری خانواده مطلوب / ۱۷۹

فصل اول: شاخص‌های هنجاری خانواده مطلوب / ۱۷۹

۱۸۱.....	مقدمه
----------	-------

فهرست مطالب ■ ۹

دسته اول: هنجارهای سازنده جایگاه.....	۱۸۱
جایگاه شوهری.....	۱۸۲
جایگاه بانویی.....	۱۸۲
جایگاه پدری.....	۱۸۳
جایگاه مادری.....	۱۸۳
جایگاه فرزندی.....	۱۸۴
جایگاه سرپرستی.....	۱۸۵
سرپرستی مرد.....	۱۸۶
سرپرستی زن.....	۱۸۹
جایگاه سالمندی.....	۱۹۱
دیگر جایگاه‌ها.....	۱۹۱
دسته دوم: هنجارهای معطوف به روابط میان جایگاه‌ها.....	۱۹۲
جایگاه مادری بیشترین خدمات را دریافت می‌کند.....	۱۹۳
بیشترین حق بر گردن زن را شوهر او دارد.....	۱۹۵
جایگاه پدری از بیش‌ترین اقتدار برخوردار است.....	۱۹۶
جایگاه پدری اختیاردار منابع مالی است.....	۱۹۷
سرپرست خانواده باید به سلیقه و دلبستگی‌های دیگران توجه نماید.....	۱۹۷
سرپرست خانواده باید برای رفاه خانواده خود تلاش کند.....	۱۹۸
اصل تکریم بر روابط میان همه جایگاه‌ها حاکم است.....	۱۹۹
دسته سوم: هنجارهای معطوف به هر جایگاه.....	۲۰۱
هنجارهای جایگاه شوهری.....	۲۰۲
۱. شوهر باید نیازی‌مندی‌های همسر خود را فراهم نماید.....	۲۰۳
۲. شوهر باید با همسرش خوش‌برخورد باشد.....	۲۰۴

۱۰. شاخص‌های خانواده مطلوب از دیدگاه اسلام

۳. شوهر باید در برابر آزارهای همسر خود شکایت کند..... ۲۰۶
 ۴. شوهر باید خطاهای همسر خود را ببخشد..... ۲۰۷
 ۵. شوهر باید همسر خود را به کارهای خوب تشویق و از کارهای ناپسند نهی کند..... ۲۰۷
 ۶. شوهر باید هر چهار شب یکبار در بستر بانو بخوابد..... ۲۰۸
 ۷. شوهر باید نیازهای جنسی همسر خود را برآورده سازد..... ۲۰۹
 ۸. شوهر نباید بیش از چهار ماه آمیزش با همسر خود را ترک کند..... ۲۱۰
 ۹. شوهر باید خود را بیاراید..... ۲۱۰
 ۱۰. شوهر نباید بانو را آزار دهد..... ۲۱۱
 ۱۱. شوهر نباید بانو را کتک بزند..... ۲۱۲
- هنجارهای جایگاه بانویی..... ۲۱۳**
۱. بانو باید هرگاه شوهر بخواند چیزی را در اختیار او قرار دهد..... ۲۱۴
 ۲. بانو باید از شوهر خویش اطاعت نماید..... ۲۱۵
 ۳. بانو باید به شوهر خود عشق بورزد..... ۲۱۶
 ۴. بانو نباید شوهر خود را آزار دهد..... ۲۱۷
 ۵. بانو نباید بدون اجازه شوهر از منزل بیرون رود..... ۲۱۸
 ۶. بانو نباید خود را برای نامحرم بیاراید..... ۲۲۰
 ۷. خوب است بانو برای استفاده از مال شخصی خویش در امور غیر واجب از شوهرش اجازه بگیرد..... ۲۲۱
 ۸. خوب است بانو آزار شوهر خویش را تحمل نماید..... ۲۲۲
 ۹. بانو باید در غیاب شوهر خود را حفظ نماید..... ۲۲۳
 ۱۰. بانو باید از شوهر خویش قدردانی کند..... ۲۲۴
- هنجارهای جایگاه پدری و مادری..... ۲۲۵**
۱. زن و شوهر باید فرزندآوری را بپذیرند..... ۲۲۵
 ۲. والدین باید وابستگی نسنی فرزندان خویش را به خود بپذیرند..... ۲۲۶

فهرست مطالب ■ ۱۱

۳. والدین باید از فرزند خویش مراقبت نمایند.....	۲۲۷
۴. والدین باید نیازمندی‌های فرزند خویش را تأمین نمایند.....	۲۳۰
۵. والدین باید به ظاهر بودن غذای کودک خویش توجه نمایند.....	۲۳۱
۶. والدین باید فرزندان خویش را گرمی بدارند.....	۲۳۲
۷. والدین باید فرزند خویش را بنابر اصول تأیید شده از سوی دین تربیت نمایند.....	۲۳۴
۸. والدین باید فرزند خویش را آموزش دهند.....	۲۳۸
۹. والدین باید مهارت‌های مورد نیاز را به فرزند خویش بیاموزند.....	۲۴۲
۱۰. والدین باید فرزند خود را از هفت سالگی به کار بگیرند.....	۲۴۲
۱۱. والدین باید زمینه ازدواج فرزند خویش را فراهم آورند.....	۲۴۴
۱۲. والدین باید با فرزندان خویش مهربان باشند.....	۲۴۵
۱۳. والدین باید با انتخاب نام نیکو در زنده کردن سال‌های مذهبی بکوشند.....	۲۴۸
۱۴. والدین باید فرزند خویش را شاد نمایند.....	۲۴۸
۱۵. والدین باید مراقب حریم خصوصی خود باشند.....	۲۵۰
هنجارهای جایگاه فرزندی.....	۲۵۳
واژه احسان.....	۲۵۶
ویژگی‌های احسان.....	۲۵۸
ارکان احسان.....	۲۵۹
فلسفه احسان.....	۲۶۰
واژه «بر».....	۲۶۱
پیامدهای احسان به والدین.....	۲۶۷
دسته بندی هنجارهای فرزندی.....	۲۶۸
دسته اول: هنجارهای عبادی.....	۲۶۸
دسته دوم: هنجارهای اقتصادی.....	۲۷۴

پیش گفتار

انقلاب اسلامی مبتنی بر هویت اسلامی، با هدف احیای فرهنگ و تمدن اسلامی و ساختن جامعه‌ای پیشرفته که تأمین‌کننده سعادت دنیا و آخرت انسان باشد، به وقوع پیوست؛ جامعه‌ای که از آخرین دستاوردهای علمی و فناوری برخوردار شده و آنها را برای نیل به ارزش‌های متعالی، معنوی و اخلاقی اسلام به کار گیرد. رسیدن به چنین هدفی مستلزم داشتن الگویی جامع است تا بتواند حرکت در مسیر اهداف را به خوبی ترسیم و ارزیابی کند. این الگو باید به روشی تدوین شود که از یک سو، امکان دستیابی به حیات طیبه را فراهم آورد و از سوی دیگر، قابلیت آن را داشته باشد که در درجه اول به جهان اسلام و در مرتبه بعد به تمام جهانیان عرضه شود. بدیهی است که چنین الگویی با آنچه امروزه از سوی تمدن غربی به جهان اسلام تحمیل می‌شود و به الگوهای توسعه غربی معروفند، تفاوت بنیادین خواهد داشت. زیرا این الگوها در ابعاد معرفت‌شناختی، هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و روش‌شناختی بر مبنایی استوار شده‌اند که به طور کامل با مبانی اسلامی متفاوت و بلکه متعارض می‌باشند.

الگوهای توسعه متعارف که متأسفانه امروزه جریان مسلط بر علوم انسانی هستند، با معرفی انسان به عنوان موجودی تک بعدی، صرفاً به ابعاد و انگیزه‌های مادی او توجه نموده و ابعاد معنوی و الهی وی را نادیده می‌گیرند. جوامع غربی با همین رویکرد و در چارچوب الگوهای مبتنی بر تفکرات سکولاریستی و اومانیستی، شاخص‌هایی ایجاد کرده‌اند که از طریق آنها، ضمن ارائه تصویر ناصحیح و فاقد حقیقت از جوامع غربی و غیر غربی، به ارزیابی آنها می‌پردازند. هر جامعه‌ای که با این شاخص‌ها بیشتر همراهی کند و آنها را بیشتر تحقق بخشد، از نظر آنها جامعه‌ای پیشرفته و توسعه‌یافته ارزیابی می‌شود و در غیر این صورت عقب‌مانده و توسعه‌نیافته تلقی می‌شود. به همین دلیل،

واژه توسعه در ارتباط با این شاخص‌ها مفهوم و معنا پیدا می‌کند و در نهایت در تعارض با آموزه‌های اسلامی - حیات طیبه و آرمان شهر مدینه اسلامی - قرار می‌گیرد. بدیهی است که چنین رویکردی نسبت به جوامع و چنین تعریفی از توسعه‌یافتگی، نه تنها مورد پذیرش متفکرین جامعه اسلامی و انقلابی ایران نیست، بلکه اصولاً از نظر اغلب متفکران اسلامی در دیگر جوامع مسلمانان نیز قابل قبول نمی‌باشد. به همین دلیل مقام معظم رهبری از به کارگیری واژه توسعه خودداری نموده و به جای آن کلمه پیشرفت را برگزیدند. در همین راستا، ایشان با تأکید بر جهاد علمی، نهضت تولید علم و نظریه‌پردازی در محتوا و روش، به ویژه در حوزه علوم انسانی، تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را مطرح نمودند که یکی از ابعاد آن، تدوین نقشه راه برای تحقق نظریه‌پردازی در مبانی، فلسفه و روش علوم انسانی می‌باشد. بدیهی است که از این رهگذر راهبردها و شاخص‌های پیشرفت بر اساس مبانی و آموزه‌های اسلامی و با توجه به فرهنگ و تمدن اسلامی، هویت ایرانی و تاریخ و جغرافیای این سرزمین بدست می‌آید. از مهم‌ترین ابزارهای استیلای فکری و فرهنگی غرب و تحمیل ارزش‌های آنها بر جوامع دیگر، به کارگیری شاخص‌های علوم انسانی رایج می‌باشد. سنجش و ارزیابی بر اساس نتایج انحرافی و گمراه‌کننده این شاخص‌ها با ارائه تصویر ناصحیح و عاری از حقیقت به ویژه در مورد جوامع اسلامی، روحیه اعتماد به نفس متخصصان و اندیشمندان مسلمان را نشانه رفته و حاصلی جز عقب‌افتادگی جوامع اسلامی در پی نخواهد داشت. عدم توجه به امر شاخص‌سازی بر اساس مبانی اسلامی و برای جامعه ایرانی موجبات استیلای بیشتر تفکر موهوم و غیرواقعی مادی را بر جریان تعلیم و تربیت دانشگاهی و سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی فراهم می‌آورد.

شاخص‌های مورد نظر باید ضمن اتکا به مبانی غنی اسلامی و داشتن چارچوب علمی از قدرت عملیاتی و اجرایی بالا به منظور عرضه در صحنه‌های دانشگاهی و

اجرایی داخلی و مجامع بین‌المللی برخوردار باشد. مرکز بررسی‌های راهبردی ریاست جمهوری در راستای تحقق این هدف، موضوع تدوین شاخص‌های الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را در اولویت کاری خود قرار داده و تلاش کرده است تا با ایجاد بستری مناسب جهت هم‌افزایی و هم‌اندیشی اثربخش اندیشمندان حوزه و دانشگاه، در زمینه اصلاح، طراحی و تدوین شاخص‌ها گام‌هایی را طی نماید. بدین منظور، تاکنون چهار گروه اصلی فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و دولت معیار تشکیل شده و در هر یک از این حوزه‌ها طرح‌های متعددی در ارتباط با شاخص‌ها تعریف شده که برخی در حال انجام و بعضی نیز مانند کتاب حاضر به چاپ رسیده‌اند.

مرکز از پیشنهادها و راهنمایی‌های اندیشمندان و نخبگان حوزه و دانشگاه جهت تکمیل این تحقیق و رفع اشکالات احتمالی آن استقبال می‌نماید زیرا ورود در این عرصه جدید، نمی‌تواند بدون عیب و نقص و یا بی‌نیاز از نقد علمی باشد. امید است که از طریق برگزاری همایش‌ها، انتشار کتب و مقالات و همچنین بهره‌گیری از نظرات نخبگان، زمینه بهبود و تعالی آن فراهم شود. افزون بر این، انتظار می‌رود با ورود سایر متفکران و اندیشمندانی که نسبت به آینده انقلاب دغدغه داشته و از تأثیرات مخرب سیطره فکری و فرهنگی استکبار بر لایه‌های مختلف جوامع اسلامی نیز بیمناک‌اند، این تلاش به حرکتی وسیع، عمیق و فراگیر تبدیل شود و نتایج آن به عرصه اجرا راه پیدا کند. در پایان، با شکر فراوان نسبت به الطاف الهی و نعمت عظمای ولایت و زعامت ولی امر آگاه، خردمند و دوراندیش، از فراهم آوردن این اثر و همکارانش، ناشر و همچنین از اعضای محترم شورای علمی مرکز بررسی‌های راهبردی ریاست جمهوری کمال تشکر را می‌نمایم. از خداوند متعال مسئلت داریم به اندیشمندان دلسوز نظام اسلامی توفیق شرکت در این جهاد علمی و دینی را عنایت بفرماید.